

Marina Petrović

SOCIJALNA POMOĆ I AKTIVACIJA U SRBIJI: U POTRAZI ZA INKLUZIVNIM REŠENJIMA

CLDS
Centar za liberalno-demokratsku studiju

Beograd, oktobar 2011.

ZAHVALNICA

Centar za liberalno-demokratske studije (CLDS) je pripremio ovaj izveštaj za potrebe Zajedničkog programa *Podrška nacionalnim naporima za promovisanje zapošljavanja mladih i upravljanje migracijama*, koji finansira Fond za dostizanje milenijumskih ciljeva razvoja (MDG). Radom istraživačkog tima rukovodila je Gordana Marković.

Zahvalni smo Zavodu za statistiku Republike Srbije, a posebno Vladanu Božaniću, za pomoć u analizi podataka.

Zahvaljujemo se i Dragani Marjanović i Valli Corbanese iz Međunarodne organizacije rada na njihovim komentarima na prvu verziju nacrtu ovog izveštaja.

SADRŽAJ

Rezime	6
Uvod	7
1. Podaci i metodologija	9
2. Ključne karakteristike anketirane populacije	10
3. Novčana socijalna pomoć (NSP) i prethodno radno iskustvo	14
4. Traženje posla i povratak u obrazovni sistem	18
5. Upućivanja	24
6. Da li je aktivacija korisnika NSP moguća u Srbiji?	27
7. Grupe sa najvećim potencijalom za aktivaciju	29
8. Ka inkluzivnijim rešenjima	31
Literatura	35
STATISTIČKI ANEKS	36

Spisak tabela, grafikona i okvira

- Tabela 1.** Glavne karakteristike korisnika NSP
- Tabela 2.** Razlozi gubitka posla (korisnici NSP), izraženo u procentima
- Tabela 3.** Korisnici NSP koji se radije opredeljuju da rade nego da ostanu na socijalnoj pomoći, izraženo u procentima
- Tabela 4.** Razlozi za neaktivnost u traženju posla (korisnici na evidenciji NSZ), izraženo u procentima
- Tabela 5.** Glavni razlozi zbog kojih se korisnici NSP ne vraćaju u školu, izraženo u procentima
- Tabela 6.** Glavni razlozi zbog kojih korisnici NSP ne učestvuju u programima obuke, izraženo u procentima
- Tabela 7.** Odabrani pokazatelji za praćenje procesa aktivacije

- Grafikon 1.** NSP i drugi socijalni transferi (prethodni mesec), izraženo u procentima
- Grafikon 2.** Glavni razlozi za opredeljenje za rad, izraženo u procentima
- Grafikon 3.** Glavne prepreke u nalaženju posla, izraženo u procentima
- Grafikon 4.** Spremnost za povratak u obrazovni sistem ili za učešće u obuci, izraženo u procentima
- Grafikon 5.** Spremnost za povratak u obrazovanje/učešće u obuci (ako je uslovljeno)
- Grafikon 6.** Upućivanja između službi za zapošljavanje i centara za socijalni rad, izraženo u procentima
- Grafikon 7.** Upućivanja u obrazovanje i na obuku, izraženo u procentima
- Grafikon 8.** Subjektivna procena primljene pomoći, izraženo u procentima
- Okvir 1.** Glavne odredbe o NSP uvedene novim Zakonom o socijalnoj zaštiti
- Okvir 2.** Osnovni podaci o mladim korisnicima NSP (15-29 godina starosti)
- Okvir 3.** Javni radovi u Srbiji
- Okvir 4.** Mere aktivacije usmerene na mlade korisnike NSP (15-29)

REZIME

Cilj ovog izveštaja je da ponudi osnovu za procenu efekata novog Zakona o socijalnoj zaštiti, koji je Vlada Srbije usvojila u aprilu 2011. godine. Podaci proizilaze iz ad hoc ankete sprovedene među korisnicima novčane socijalne pomoći (NSP) sa namerom da se utvrdi njihov status na tržištu rada, stepen obrazovanja, aktivnosti u pogledu traženja posla, kao i njihov pristup multiresornom sistemu upućivanja.

U trenutku sprovođenja ankete, više od dve trećine korisnika NSP je imalo samo osnovno ili niže obrazovanje što je znatno ispod prosečnog nivoa obrazovanja stanovništva Srbije. Svega 3% ispitanika je navelo da je zaposleno, uglavnom u neformalnom sektoru. Više od 76% svih korisnika NSP je bilo na evidenciji nezaposlenih Nacionalne službe za zapošljavanje (NSZ), ali samo njih 41% je tražilo posao tokom četiri nedelje koje su prethodile anketi, pri čemu su najaktivniji u traženju posla bili mladi. Bolest i invaliditet, obaveze nege drugog lica i obeshrabrenost su navođeni kao glavni razlozi za neaktivnost u traženju posla.

Podaci iz ove ankete pokazuju da je potencijal za aktivaciju najveći među mladima (15-29 godina starosti). Mladi su spremniji da se vrate u obrazovni sistem ili da učestvuju u programima obuke u odnosu na druge grupe korisnika socijalne pomoći. Međutim, ako se pravo na socijalnu pomoć uslovi, odnos prema obrazovanju, obuci i zapošljavanju se znatno menja. Upućivanje između centra za socijalni rad i službe za zapošljavanje obuhvata zanemarljiv broj korisnika, a nešto češće se vrši upućivanje iz centra za socijalni rad i službe za zapošljavanje u formalno obrazovanje.

Rezultati ovog istraživanja takođe ukazuju na činjenicu da ovakav sistem socijalne zaštite podstiče zavisnost od socijalne pomoći. Jedina aktivaciona strategija koja je trenutno dostupna, program javnih radova, dala je dobre rezultate u smislu povećanja zapošljivosti i spremnosti za rad među korisnicima, ali samo među korisnicima NSP iz starosnih grupa 30-49 i 50-64. Iz ovoga bi se moglo zaključiti da je potrebno uvesti neku drugu strategiju aktivacije koja bi bila namenjena mlađim korisnicima i usmerena na njihovo vraćanje u formalno obrazovanje ili učešće u subvencionisanim programima obuke u skladu sa merama testiranim u okviru zajedničkog programa Zapošljavanje mladih i migracije u Srbiji.

SOCIJALNA POMOĆ I AKTIVACIJA U SRBIJI: U POTRAZI ZA INKLUZIVNIM REŠENJIMA

UVOD

Ovaj izveštaj predstavlja nalaze istraživanja o statusu na tržištu rada, aktivnostima u pogledu traženja posla i potencijalu za aktivaciju među korisnicima socijalne pomoći u Srbiji. Podaci su preuzeti iz ankete koju je naručio zajednički program „Zapošljavanje mladih i migracije u Srbiji“ (*Youth Employment and Migration in Serbia - YEM*). Za potrebe ove ankete, sprovedene u julu 2011. godine, korišćen je postojeći upitnik Ankete o radnoj snazi (ARS) dopunjen dodatnim pitanjima¹. Cilj ovog ispitivanja je bio da se izgradi baza za procenu efekata novousvojenog Zakona o socijalnoj zaštiti. U ovom izveštaju su predstavljeni osnovni rezultati kao i niz preporuka za buduće mere aktivacije, koje bi se odnosile na korisnike socijalne pomoći.

U okviru širokog spektra raspoloživih usluga sistema socijalne zaštite Republike Srbije, analiza se posebno bavi pravom na novčanu socijalnu pomoć (NSP), koje koriste siromašni pojedinci i domaćinstva². NSP je glavni program socijalne pomoći koji finansira i pruža Ministarstvo rada i socijalne politike preko svojih centara za socijalni rad (CSR). NSP je namenjena pojedincima i domaćinstvima čiji su prihodi ispod minimalnog praga socijalne sigurnosti. NSP popunjava razliku između prihoda domaćinstva i utvrđenog minimalnog iznosa usklađenog prema veličini domaćinstva.

Pod trenutno važećim uslovima, program NSP je veoma pasivan i ohrabruje dugoročnu zavisnost od socijalne pomoći³. Novi *Zakon o socijalnoj zaštiti* predviđa aktivaciju ove posebne grupe korisnika i zahteva bolju usklađenost rada službi socijalne zaštite i zapošljavanja. U okviru 1. dat je sumarni prikaz glavnih zakonodavnih izmena vezanih za kriterijume za sticanje prava na NSP.

¹ Vremenski period u kome je anketa sprovedena, mogao je uticati na rezultate analize zbog ograničenja prava na naknadu po ovom programu koje iznosi 9 meseci. Ovo ograničenje se odnosi na sve korisnike socijalne pomoći koji su radno sposobni i od kojih se očekuje da prihvate sezonske poslove tokom letnjeg perioda. Zbog toga su neki korisnici možda već bili isključeni iz programa u junu i julu mesecu. Da bi se obezbedila uporedivost rezultata, važno bi bilo da svaka naredna anketa bude sprovedena u istom periodu. Uprkos gore pomenutim nedostacima, anketa je sprovedena u julu iz dva razloga. Pre svega, pošto ovo istraživanje treba da posluži za srednjoročni i dugoročni monitoring i evaluaciju novog Zakona o socijalnoj zaštiti (april 2011), osnovni podaci su morali da budu prikupljeni u što kraćem roku od stupanja na snagu pomenutog zakona. Drugo, rezultati ovog istraživanja trebalo bi da posluže kao informacija pri izradi nacrtu podzakonskih akata o aktivaciji korisnika socijalne pomoći planiranoj za kraj 2011.

² Ovaj program je u osnovi sličan ranije postojećem programu materijalnog obezbeđenja (MOP). Novim Zakonom o socijalnoj zaštiti (2011) promenjen je sam naziv programa kao i pojedini kriterijumi.

³ Matković G., Mijatović B., *Analiza uticaja državne finansijske podrške siromašnima*, Centar za liberalno-demokratske studije, Beograd, 2008; Svetska banka, *Serbia Social Assistance and Child Protection Note*, Vašington D.C. 2006

Okvir 1. Glavne odredbe o NSP uvedene novim Zakonom o socijalnoj zaštiti

Zakonom o socijalnoj zaštiti iz 2011. godine značajno su izmenjeni iznosi i obuhvat programom socijalne pomoći, posebno u odnosu na korisnike koji žive u višečlanim domaćinstvima i domaćinstvima čiji članovi nisu sposobni za rad. Pored toga, po novom zakonu, od korisnika NSP se očekuje da budu aktivniji u rešavanju svojih problema.

U nominalnom iznosu, utvrđen je viši nivo nove novčane pomoći, koja se izračunava prema novoj skali ekvivalencije usklađenoj sa modifikovanom skalom OECD-a (1 za prvog odraslog člana domaćinstva, 0,5 za drugog odraslog člana i 0.3 za dete), za domaćinstva u kojima nema radno sposobnih, novim zakonom je predviđeno povećanje iznosa ove pomoći od 20%. Maksimalan broj članova domaćinstva koji imaju pravo na pomoć je povećan sa pet na šest dok je zadržano vremensko ograničenje prava na socijalnu pomoć od 9 meseci za domaćinstva u kojima je većina članova sposobna za rad. Maksimalno dozvoljena površina zemljišta u vlasništvu domaćinstva čiji su svi članovi nesposobni za rad, je povećana sa 0,5 na 1 hektar. Promenjena je i definicija osoba koje su nesposobne za rad, tako što sada ova kategorija obuhvata i studente fakulteta i viših škola, trudnice i lica koja se staraju o članovima porodice nesposobnim za rad. Očekuje se da će se usled ovih izmena i dopuna broj korisnika povećati za 60%, a rashodi za socijalnu pomoć za 80%.

Novi zakon stavlja naglasak na aktivaciju korisnika NSP kroz obrazovanje, obuku, zapošljavanje i društveno koristan rad. Po prvi put, Zakonom o socijalnoj zaštiti je propisano da lice koje je radno sposobno ima pravo i obavezu da učestvuje u aktivnostima koje vode ka njegovom uključivanju u društvo. Novi zakon pruža mogućnost CSR da sklapaju sporazume sa korisnicima o njihovoj aktivaciji (individualne planove aktivacije) kao i sa drugim pružaocima usluga kao što je Nacionalna služba zapošljavanja.

Izvor: G. Matković, Poverty in Serbia during the transition – Trends, policies, dilemmas. Ovaj rad je predstavljen na Međunarodnoj konferenciji Svetske banke o siromaštvu i socijalnom uključivanju na zapadnom Balkanu (World Bank International Conference on Poverty and Social Inclusion in the Western Balkans), Brisel, 14-15. decembar 2010.

Osnovni podaci pribavljeni ovim istraživanjem omogućiće merenje efekata promena uvedenih *Zakonom o socijalnoj zaštiti*, posebno u pogledu aktivacije korisnika NSP. Spisak indikatora odabranih za ovu svrhu i odgovarajuće bazne vrednosti izloženi su u odeljku 8.

Ovaj izveštaj je strukturisan na sledeći način. U prvom odeljku, iznet je sumarni prikaz metodologije prikupljanja podataka. Posle toga, sledi opis glavnih karakteristika anketirane populacije uključujući i profil mladih (15 do 29 godina starosti) korisnika socijalne pomoći⁴. U trećem odeljku predstavljeni su podaci o prethodnom radnom iskustvu korisnika NSP-a, praćeni nalazima u pogledu traženja posla i učešću u programima obuke i obrazovanja. Naredni odeljci se bave pristupima upućivanja između službi socijalne zaštite i zapošljavanja i istraživanjem mogućnosti aktivacije u Srbiji. Na kraju izveštaja dat je set preporuka za aktivaciju korisnika socijalne pomoći.

⁴ Starosna grupa 15-29 je utvrđena ciljna grupa u okviru Zajedničkog programa Zapošljavanje mladih i migracije i uključuje i lica koja su u trenutku ankete napunila 29 godina.

1. Podaci i metodologija

Uzorak za ovu analizu čini 868 domaćinstava korisnika NSP (ukupno 1.652 člana domaćinstva)⁵. Struktura uzorka prati strukturu korisnika NSP, koja proizilazi iz administrativnih podataka Ministarstva rada i socijalne politike, u kojima su jednočlana domaćinstva više zastupljena. U uzorak je ipak uključen i značajan broj višočlanih (velikih) porodica. Jedinica posmatranja su pojedinci starosne grupe 15 do 64 godine starosti i to radno sposobno stanovništvo.

Podaci su prikupljeni za teritoriju Srbije prema Nomenklaturi statističkih teritorijalnih jedinica (NSTJ) nivoa 2 (Regioni Beograd, Vojvodina, Šumadija, Zapadna Srbija, Južna i Istočna Srbija). Cifre su razvrstane i prema klasifikaciji urbano/ruralno.

Pošto se ovo istraživanje uglavnom bavi statusom korisnika NSP na tržištu rada i njihovim kretanjem u zapošljavanju, analiza podataka se prvenstveno fokusira na radno sposobne pojedince. Pored toga, postoje određene grupe koje Zakon o socijalnoj zaštiti definiše kao radno nesposobne i one su kao takve izostavljene iz pojedinih analiza⁶. To je slučaj sa mladima koji su upisani u školu i stoga su isključeni iz analize povratka u program redovnog obrazovanja, u upućivanja iz jedne institucije u drugu i učešća u javnim radovima. Međutim, u diskusiji o mogućnostima aktivacije, posebna pažnja je posvećena mlađim korisnicima NSP, uključujući učenike i studente (koji su samo privremeno sprečeni da rade). U ostale grupe lica nesposobnih za rad spadaju osobe sa invaliditetom, penzioneri i lica koja se staraju o drugim članovima porodice. Podaci o korisnicima NSP koji se nalaze na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje, odnosno licima koja su sposobna da rade, pokazuju da je oko 25% svih korisnika NSP starosti 15-64 godine trajno ili privremeno nesposobno za rad.

I pored toga što primarnu ciljnu grupu ovog istraživanja čine korisnici NSP, analizom je evidentno obuhvaćena šira grupa korisnika prava iz socijalne zaštite. Ovo je zbog toga što se korisnici novčane socijalne pomoći često suočavaju sa nizom različitih problema kao što su invaliditet, samohrano roditeljstvo, nasilje u porodici, bolesti zavisnosti ili pak sa problemima vezanim za stanovanje. O ovome svedoči veliki broj korisnika NSP koji su uključeni u vođenje slučaja u centrima za socijalni rad, a koji inače ne bi bili uključeni u ovaj vid socijalnog rada⁷.

⁵ Uzorak je dvostepeni stratifikovani uzorak koji odslkava situaciju na nacionalnom nivou.

⁶ Kategorije definisane kao „nesposobni za rad” su navedene u članu 85 Zakona o socijalnoj zaštiti.

⁷ Klijent Centra za socijalni rad koji se suočava sa gubitkom finansijskih sredstava kao jedinim problemom prema trenutno važećim propisima nema pravo na usluge vođenja slučaja.

2. Ključne karakteristike anketirane populacije

Među korisnicima NSP ima više žena nego muškaraca (52,2% naspram 47,8%), što je u skladu sa procenama ukupnog stanovništva⁸. Iz tabele 1. se vidi da većina korisnika spada u starosnu grupu 30–49 (41,8%), za kojom sledi starosna grupa 50–64 koju čini više od jedne trećine korisnika. Mladi u starosnoj grupi 15–19 godina čine 27,1% svih korisnika NSP.

Tabela 1. Glavne karakteristike korisnika NSP (%)	Izraženo u procentima
Pol	
Muškarci	47,8
Žene	52,2
Starosna grupa	
15-29 god.	27,1
30-49 god.	41,8
50-64 god.	31,1
Tip naselja i region	
Urbano	65,7
Ruralno ⁹	34,3
Beograd	7,9
Vojvodina	23,2
Šumadija i zapadna Srbija	29,3
Južna i istočna Srbija	39,6
Obrazovni nivo	
Bez obrazovanja	5,7
Nepotpuno osnovno obrazovanje	14,9
Osnovno obrazovanje (8 razreda)	41,8
Srednje obrazovanje	35,5
Viša škola	1,0
Visoko obrazovanje	1,1

Izvor: Republički zavod za statistiku (RZS), NSP baza podataka 2011.

⁸Videti na internet stranici Republičkog zavoda za statistiku
<http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=163>

⁹„Ruralno“ odgovara kategoriji „ostalo“ u zvaničnoj statistici i odnosi se na seoska i prigradska naselja .

Jednočlana domaćinstva čine 36,4% svih domaćinstava koja primaju ovu vrstu socijalne pomoći. Dvočlana i tročlana domaćinstva čine 22,2% svih korisnika, dok je udeo domaćinstava sa četiri i pet članova 12,9 odnosno 7,7%. Domaćinstva sa šest i više članova čine 4,1% ukupnog broja korisnika NSP.

Više od 65% svih korisnika NSP živi u gradskim područjima. Najviše korisnika NSP živi u istočnoj i južnoj Srbiji (39,6%), a najmanje u Beogradu (7,9%). Ovo je u skladu sa procenama siromaštva koje ukazuju na to da je stopa siromaštva u Beogradu niža u odnosu na ostale regione u Srbiji¹⁰.

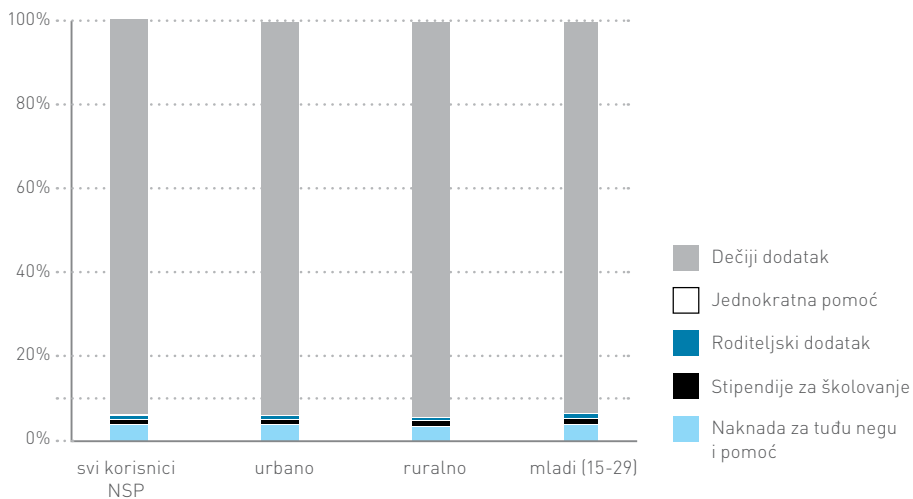
U pogledu obrazovanja, više od dve trećine korisnika NSP ima samo osnovno ili niže obrazovanje što je skoro dva puta više u odnosu na udeo ovih lica u ukupnom stanovništvu (30%). Skoro 6% tih lica nikad nije ni išlo u školu a 14,9% njih nije završilo obavezno osnovno obrazovanje. Svega 38% korisnika NSP je završilo srednju školu u poređenju sa 70% svršenih srednjoškolaca u ukupnoj populaciji Srbije¹¹. Približno 2% korisnika NSP ima završeno visoko obrazovanje.

Približno 43% korisnika NSP ostvaruje pravo i na druge socijalne transfere. Najveće preklapanje je između NSP i dečjih dodataka pri čemu 94% domaćinstava korisnika NSP prima i dečji dodatak, a 5% domaćinstava prima naknadu za tuđu negu i pomoć, i tu ne postoje značajnije razlike među različitim grupama (slika 1). Ostali socijalni transferi (jednokratna pomoć, roditeljski dodatak, stipendije za školovanje) su ređi. Niko od ispitanika nije primio humanitarnu pomoć u posmatranom periodu.

¹⁰ Republički zavod za statistiku (RZS), Anкета o životnom standardu u Srbiji 2002-2007. Republički zavod za statistiku, Beograd, 2008.

¹¹ Republika Srbija, Prvi nacionalni izveštaj o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji, Pregled i stanje socijalne isključenosti i siromaštva za period 2008-2010. sa prioritetima za naredni period, Kabinet potpredsednika Vlade, Beograd 2011.

Grafikon 1. NSP i drugi socijalni transferi (prethodni mesec), izraženo u procentima

	Dodatak za pomoć i negu drugog lica	Jednokratna pomoć	Roditeljski dodatak	Stipendije za školovanje	Dečiji dodatak
SVI KORISNICI NSP	4.7	1.0	0.4	0.1	93.8
IZ URBANIH SREDINA	5.1	1.0	0.4	0.2	93.3
IZ RURALNIH SREDINA	3.9	0.9	0.4	0.0	94.9
MLADI (15-29)	3.9	1.7	0.9	0.4	93.1

Izvor: Republički zavod za statistiku (RZS), NSP baza podataka 2011.

Prosečno trajanje pomoći je 4,4 godine, s tim što žene u proseku duže koriste pomoć od muškaraca (4,7 naspram 4 godine). Više od 6% domaćinstava je primalo NSP duže od 10 godina, a 19% duže od 5 godina. Svega 10% domaćinstava je na socijalnoj pomoći kraće od godinu dana. Ovo pokazuje da je za mnoge pojedince i domaćinstva nedostatak sredstava za život dugoročni problem koji teško mogu da reše.

Više od jedne petine svih korisnika NSP potiče iz porodica koje su i same primale socijalnu pomoć. Ovaj udeo je znatno veći među pojedincima koji žive u ruralnim područjima Šumadije i zapadne Srbije (slika A1 u Aneksu). Relativno manji broj korisnika NSP u južnoj i istočnoj Srbiji potiče iz porodica korisnika socijalne pomoći uprkos činjenici da ovaj region trenutno ima najveći udeo korisnika NSP. Jedno od mogućih objašnjenja za to je da je znatan broj siromašnih iz ovog regiona stekao pravo na ovu vrstu pomoći prema izmenama *Zakona o socijalnoj zaštiti* iz 2004. godine, odnosno posle uvođenja jedinstvenog cenzusa za teritoriju cele Srbije¹².

Podaci iz ankete ukazuju i na subjektivnost procene samih korisnika u pogledu toga u kojoj meri NSP pokriva njihove potrebe. Preko 97 % ispitanika smatra da pomoć koju primaju pokriva samo polovinu ili manje od polovine njihovih potreba (tabela A1 u Aneksu). Više od 80 % njih, smatra da novčana socijalna pomoć pokriva samo trećinu potreba. Toliko potreba se zadovoljava i kroz sopstvenu proizvodnju (tabela A2 u Aneksu)¹³. Prosečan iznos koji se smatra potrebnim je 29.756 dinara, što je približno 1,5 minimalne zarade¹⁴. Ova prosečna suma, međutim pada na 25.417 dinara (oko 10.000 dinara po odraslom ekvivalentu) kada se primeni skala ekvivalencije OECD-a.

Što je mladi pojedinac, to mu, prema njegovom mišljenju, novčana socijalna pomoć pokriva manji deo potreba, odnosno za pokriće svih njegovih potreba bio bi potreban znatno veći iznos. Pošto mladi čine grupu koja se dosta razlikuje od ostalih, ova grupa je posebno analizirana. U okviru 2. izneli smo neke osnovne podatke o mladim korisnicima NSP.

¹² Prema ranijem zakonskom rešenju, gornja granica prihoda za ostvarivanje prava na NSP određivana je na opštinskom nivou tj. na osnovu prosečne plate u datoj opštini. Kada je ova granica prihoda ujednačena, broj korisnika NSP u opštinama sa niskim prosečnim zaradama i niskom gornjom granicom prihoda se uvećao.

¹³ Pitanje sopstvene proizvodnje nudi interval od jedne trećine i ispostavilo se da je taj interval prevelik.

¹⁴ Minimalna neto zarada u Srbiji u tom istom periodu je iznosila 17.136 RSD, dok se iznos NSP kretao u rasponu od 6.552 RSD za jednočlano domaćinstvo do 17.690 RSD za domaćinstva sa dvoje odraslih i četvoro dece.

Okvir 2. Osnovni podaci o mladim korisnicima NSP (15-29 godina starosti)

Među korisnicima NSP ima više mladih muškaraca nego mladih žena. Ovo se sa godinama menja tako da su žene starosne grupe 50-64 relativno više zastupljene među korisnicima NSP. Dve trećine mladih korisnika živi u gradskim naseljima, a skoro dve petine njih još uvek pohađa školu. Ako isključimo učenike/studente (38% mladih korisnika), obrazovna struktura mladih korisnika NSP pokazuje da 20,3% njih nije završilo osnovnu školu. Mladi čine 17% svih korisnika NSP bez završene osnovne škole. Među mladim korisnicima, najviše ih je sa završenom srednjom školom (43,4%); više od 33% ih je završilo samo osnovnu školu, a 3% ima fakultetsku diplomu. U celini, mladi korisnici NSP su manje obrazovani od svojih vršnjaka koji ne primaju socijalnu pomoć.

Osnovni pokazatelji o korisnicima starosti 15-29 godina, u procentima

Pol		Još uvek na školovanju	38,2
Muški	51,9	Obrazovni nivo ekonomski aktivnih ¹⁵	
Ženski	48,1	Bez škole	5,7
Tip naselja		Nezavršeno osnovno obrazovanje	14,6
Urbano	67,9	Osnovno obrazovanje	33,5
Ruralno	3,1	Srednje obrazovanje	43,4
Zaposleni	2,0	Visoko obrazovanje	2,8

Izvor: Republički zavod za statistiku (RZS), NSP baza podataka 2011.

Za mnoge korisnike NSP koji nisu u obrazovnom sistemu niti planiraju da se vrate u školu, rad je jedina opcija. Ipak, svega 2% ovih lica je zaposleno i to uglavnom u neformalnom sektoru. Socijalni transferi na koje se mladi najčešće oslanjaju su dečji dodatak i tuda nega i pomoć (slika 1), pošto su 17,5% mladih korisnika ujedno i nosioci domaćinstva.

3. Novčana socijalna pomoć (NSP) i prethodno radno iskustvo

Anketa pokazuje da je samo 3% korisnika NSP-a zaposleno. Od toga, njih 44% radi u formalnom sektoru, a 56% se bavi različitim poslovima na crno.

Više od 55% korisnika NSP radnog uzrasta ima prethodno radno iskustvo, i među njima je više muškaraca nego žena (61% naspram 44%), sa prosečnim radnim stažom od 12 godina. Svega 17,2% mladih ljudi - uključujući i one koji su u trenutku sprovođenja ankete išli u školu - ima prethodno radno iskustvo (tabela A3 u Aneksu).

¹⁵ Isključujući lica koja su još uvek na školovanju.

Više od polovine korisnika NSP je otpušteno s posla, bilo zbog stečaja/zatvaranja privrednog subjekta ili iz drugih razloga (tabela 2.). Ovo se posebno odnosi na korisnike starije od 50 godina. Čini se da je među korisnicima NSP sve više pojedinaca koji su izgubili posao tokom tranzicije ka tržišnoj privredi, imajući u vidu relativno veliki broj novih korisnika sa formalnim radnim stažom. Oko 28% korisnika je ostalo bez posla zbog privremenog/sezonskog karaktera svog posla, dok je 6% ovih lica ostalo bez posla zbog bolesti ili invalidnosti. Više od 65% mladih korisnika NSP je ostalo bez posla jer im je posao bio privremen/sezonski, što potvrđuje da je privremeni posao preovlađujući tip zaposlenja među mladima u Srbiji. Oko 3% korisnika je moralo da napusti posao iz ličnih ili porodičnih razloga (uključujući obaveze vezane za negu drugog lica).

Tabela 2. Razlozi gubitka posla (korisnici NSP, izraženo u procentima)

Razlozi	Ukupno	Pol		Starosne grupe		
		Muškarci	Žene	15-29	30-49	50-64
Otpušteni (uključujući stečaj)	55,6	58,2	52,3	27,8	48,3	68,9
Posao je bio privremen ili sezonski	27,8	27,1	28,7	65,8	33,8	13,7
Lična bolest ili invalidnost	5,7	6,2	5,0	2,6	7,3	4,7
Drugi lični i porodični razlozi	1,7	1,3	2,2	0,0	1,6	2,2
Staranje o deci ili nesposobnim odraslim licima	1,4	0,0	3,2	2,6	2,6	0,0

Izvor: Republički zavod za statistiku (RZS), NSP baza podataka 2011.

Što se tiče vrste posla kojim su se korisnici NSP ranije bavili, svega 2% njih je radilo na poslovima koje je organizovala lokalna samouprava. Od tih lica, 55% je bilo zaposleno po ugovorima o radu dok je 45% za svoj rad bilo plaćeno paušalno. Među licima koja su radila na ovakvim poslovima bilo je više muškaraca nego žena. Udeo korisnika NSP koji je učestvovao u javnim radovima je, međutim, bio veći (4,7%).

Okvir 3. Javni radovi u Srbiji

Program javnih radova u Srbiji namenjen je licima na evidenciji nezaposlenih iz „teško zapošljivih“ kategorija. Od uvođenja ovog programa 2006. godine, privremeno zaposlenje (na period od 6 do 12 meseci) je obezbeđeno najugroženijim grupama među nezaposlenim licima, a to su većinom nekvalifikovani radnici i dugoročno nezaposlena lica. Zarada je u visini zagarantovane minimalne zarade s tim što se licima sa srednjim, višim i visokim obrazovanjem isplaćuje veća zarada (15, 30, i 45% više u odnosu na minimalnu zaradu). U okviru ovog programa održava se i obuka na poslu kao i van njega. Javni radovi, uz mere kreirane pod okriljem zajedničkog programa Zapošljavanje mladih i migracije, predstavljaju jedinu zvaničnu meru „aktivacije“ čiju ciljnu grupu čine korisnici NSP u Srbiji. Važno je ipak napomenuti da su korisnici NSP samo jedna od ciljnih grupa ovog programa uz Rome, izbeglice, mlade, radnike sa invaliditetom i dugoročno nezaposlene.

Procenat korisnika NSP koji su našli posao posle učešća u programu javnih radova je 6,8%, što je više od stope zaposlenosti zabeležene po završetku učešća u javnim radovima među svim učesnicima javnih radova zajedno (1,4% 2007. godine)¹⁶. Među učesnicima javnih radova bilo je više muškaraca nego žena (6,1% muškaraca naspram 3,4% žena). Isto tako, procenat lica starosne grupe 30-49 i starijih (50-64) koja su učestvovala u javnim radovima je viši od procenta mladih (6% i 5,8% u odnosu na 4%).

Jedna trećina korisnika NSP koji su učestvovali u javnim radovima smatraju da su time stekli veštine koje su im potrebne da bi našli novi posao, dok približno polovina korisnika smatra da je visina zarade koja se nudi dovoljno podsticajna za učešće u javnim radovima.

Svega 6,2% korisnika NSP bi više volelo da radi nego da i dalje živi od socijalne pomoći kada bi im bio ponuđen posao za platu koja je jednaka iznosu NSP (tabela 3). Međutim, korisnici koji su učestvovali u javnim radovima se češće opredeljuju za rad u odnosu na druge grupe korisnika (27%). Isto važi i za lica koja žive u jednočlanim ili dvočlanim domaćinstvima u poređenju sa korisnicima iz višečlanih domaćinstava.

Tabela 3. Korisnici NSP koji se radije opredeljuju da rade nego da ostanu na socijalnoj pomoći (%)

Ukupno korisnika NSP koji bi da rade	6,2
Ukupno korisnika NSP, ne računajući učenike i studente	6,8
Korisnici starosne grupe 15-29 godina (ne računajući učenike i studente)	6,1
Korisnici starosne grupe 30-49	6,7
Korisnici starosne grupe 50-64	7,6
Korisnici koji su učestvovali u javnim radovima	26,7
Korisnici koji nisu učestvovali u javnim radovima	5,2
Korisnici koji žive u jednočlanim domaćinstvima	9,2
Korisnici koji žive u dvočlanim domaćinstvima	7,1

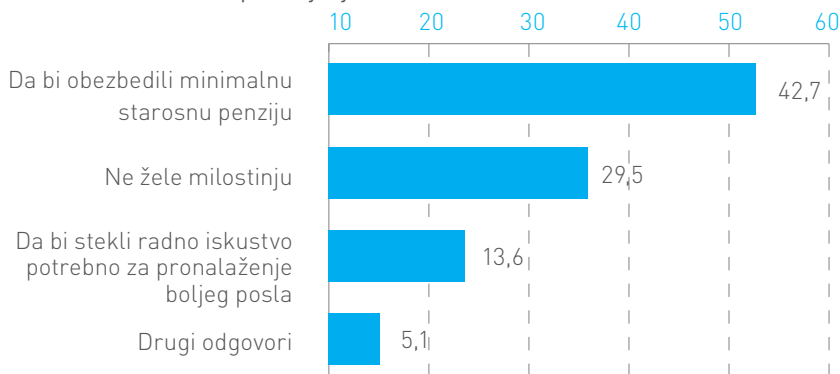
Izvor: Republički zavod za statistiku (RZS), NSP baza podataka 2011.

¹⁶ Za sveobuhvatniju procenu aktivnih mera tržišta rada (AMTR) i njihov uticaj u Srbiji, videti Arandarenko M., Krstić G., Analiza uticaja politike zapošljavanja i aktivnih mera tržišta rada u Republici Srbiji 2003-2007. Beograd: Vlada Republike Srbije, Kabinet potpredsednika Vlade, Beograd 2008. na <http://www.inkluzija.gov.rs/wp-content/uploads/2010/03/Impact-Analysis-of-Employment-Policy-and-Active-Labour-Market-Programmes.pdf>

Okavko slaba spremnost za rad nije iznenađujuća iz najmanje dva razloga. Pre svega, radna alternativa je ponuđena za platu koja je na nivou socijalne pomoći što je često dosta manje od zagarantovane minimalne zarade¹⁷. Slika 3 ukazuje na to da su mladi manje spremni da rade za tako malu platu u odnosu na ostale starosne grupe. To znači da je među mladim korisnicima prisutan mehanizam uslovne zarade¹⁸. Drugo, pošto znatan broj korisnika nema nikakvo radno iskustvo, oni nisu ni svesni svih prednosti produktivnog zaposlenja. Čini se da su učesnici javnih radova koji su imali priliku da budu zaposleni i zarađuju platu spremniji da rade. Iz navedenih procenata se vidi da postoji jezgro od 6,8% korisnika NSP koji su spremni i koji žele da rade za platu koja je na nivou socijalne pomoći¹⁹.

Korisnici koji se opredeljuju za rad to čine da bi obezbedili minimalnu starosnu penziju. Zbog toga su upravo pripadnici starijih grupa korisnika NSP spremniji da rade od mladih korisnika (slika 2). Među važne razloge za to što se opredeljuju za rad korisnici navode i želju da imaju produktivnu ulogu u društvu (ne žele milostinju) kao i priliku da steknu radno iskustvo neophodno za pronalaženje boljeg posla. Ovo je posebno važno za više od jedne trećine mladih korisnika.

Slika 2. Glavni razlozi za opredeljenje za rad (%)

Izvor: Republički zavod za statistiku (RZS), NSP baza podataka 2011.

Na slici 3. je dat prikaz glavnih prepreka za koje korisnici NSP smatraju da im stoje na putu ka nalaženju posla. Skoro polovina ispitanika navodi nedostatak poslova kao glavni problem, a potom sledi loše zdravstveno stanje (17%). Imajući u vidu visoku i rastuću stopu nezaposlenosti koju Srbija beleži još od izbijanja globalne ekonomske krize 2008. godine, ne čudi što ovako veliki broj ispitanika smatra da je slaba potražnja za radnom snagom glavna prepreka u zapošljavanju. Međutim, tu možda postoji i

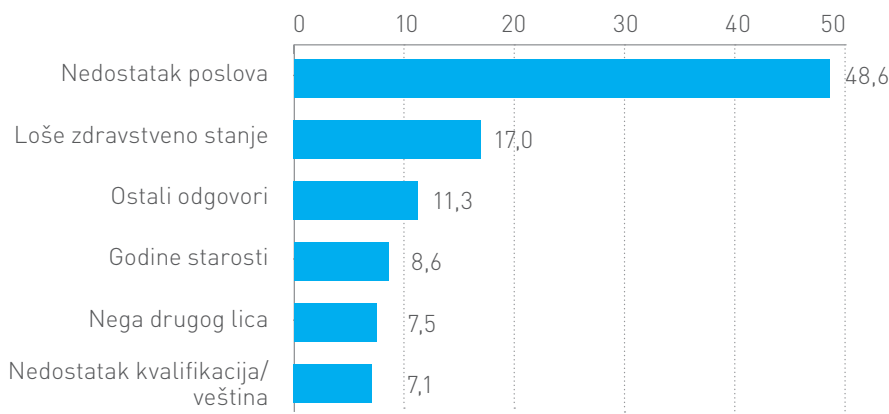
¹⁷ Visina socijalne pomoći zavisi od broja članova domaćinstva; što je broj članova manji to je i iznos socijalne pomoći niži.

¹⁸ Bilo bi interesantno istražiti da li bi se više mladih ljudi opredelilo za rad kada bi pobuđena zarada bila na višem nivou.

¹⁹ Ovaj udeo bi verovatno bio viši da je anketa sprovedena van letnje sezone, odnosno u periodu kada po administrativnim podacima među korisnicima NSP-a ima više onih koji su spremni i koji žele da rade.

još jedan dodatni faktor, a to je efekat obeshrabrenosti, jer među korisnicima NSP ima puno dugoročno nezaposlenih lica koja su možda izgubila nadu da će ikada naći posao.

Slika 3. Glavne prepreke u nalaženju posla (izraženo u procentima)

Izvor: Republički zavod za statistiku (RZS), NSP baza podataka 2011.

Godine starosti takođe predstavljaju značajnu prepreku posebno kada su u pitanju stariji korisnici (50 godina i stariji). Broj korisnika NSP koji smatraju da im je glavna prepreka za rad nedostatak kvalifikacija i broj onih koji ne mogu da rade zbog obaveza vezanih za negu drugih lica je gotovo jednak (nešto više od 7%).

4. Traženje posla i povratak u obrazovni sistem

Oko tri četvrtine svih korisnika NSP je na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje (NSZ)²⁰. Međutim, svega 41% tih lica je tražilo posao u periodu od četiri nedelje koje su prethodile anketi, s tim da su muškarci bili aktivniji (47%) od žena (35%). Mladi (15-29) su najaktivniji u traženju posla (tabela 6 u Aneksu). Ako ove cifre uporedimo sa razlozima za neaktivnost u traženju posla ili sa udelom upućivanja, postaje jasno zašto su mnogi korisnici NSP izgubili nadu da će ikada naći posao, pri čemu ih sistem ne podstiče da budu aktivniji.

Među korisnicima NSP sa evidencije NSZ glavni razlozi za neaktivnost u traženju posla su bolest ili invaliditet, kao i obaveza nege drugih članova porodice (tabela 4).

²⁰ Među licima koja nisu na evidenciji nezaposlenih su učenici/studenti, penzioneri, kao i lica koja su iz brojnih drugih razloga privremeno ili stalno nesposobna za rad.

Na osnovu do sada iznetih rezultata, teško je naći razumno objašnjenje za tako visok udeo korisnika NSP (43%) koji tvrde da nisu sposobni za rad zbog lošeg zdravstvenog stanja ili invalidnosti²¹. Značajan broj korisnika NSP (19%) ima obavezu pomoći i nege dece ili nesposobnih odraslih lica.

Mnogo mladih korisnika NSP na evidenciji NSZ nije tražila posao upravo zbog obaveze nege drugog lica (43%), dok je znatno manji broj ovih lica bio neaktivan zbog lošeg zdravstvenog stanja (14% mladih korisnika u odnosu na 43% od ukupnog broja korisnika NSP). Manje od 2% mladih su obeshrabreni radnici što je znatno manje od 16% obeshrabrenih u celokupnoj populaciji korisnika NSP. Ovi rezultati govore u prilog tome da se i najveći potencijal za aktivaciju verovatno nalazi među mladim korisnicima NSP-a.

Tabela 4. Razlozi za neaktivnost u traženju posla (korisnici na evidenciji NSZ), izraženo u procentima

Razlozi za neaktivnost	Svi korisnici	Mladi (15-29)
Bolest ili invaliditet	43,4	13,9
Na školovanju ili obuci	1,1	6,7
Nega dece ili odraslih osoba sa invaliditetom	18,7	42,8
Gubitak vere u nalaženje posla	15,9	1,9
Drugi porodični ili lični razlozi	13,4	17,2
Razlozi za nespремnost za rad		
Lični ili porodični razlozi (uključujući porodijsko bolovanje)	52,5	76,8
Bolest ili invaliditet	46,5	18
Na školovanju ili obuci	0,9	5,2
Razlozi za odlazak u službu za zapošljavanje		
Ispunjavanje obaveze redovnog javljanja	67	60,5
Savetovanja o individualnom planu zapošljavanja	6,3	2,6
Potreba za dodatnim informacijama (slobodna radna mesta, mere)	7,3	11,7
Konsultacije o učešću u programima zapošljavanja	0,9	2,2

Izvor: Republički zavod za statistiku (RZS), NSP baza podataka 2011.

Jedna trećina korisnika NSP koji su na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje ne traži posao, ali prihvatila bi ponudu da radi. Međutim, 4,3% lica je već odbilo posao koji im je bio ponuđen.

²¹ Za naredne ankete bilo bi neophodno detaljnije razvrstati odgovore poput „bolest ili invalidnost“ i „nega drugog lica“.

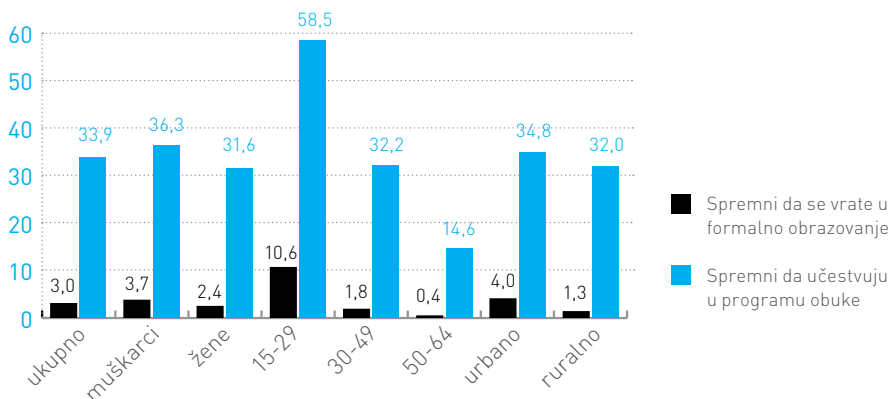
Gotovo 60% korisnika NSP bi bilo spremno da počne da radi u roku od dve nedelje. Razlozi za nespremnost za rad među ostalim korisnicima tiču se porodijskog odsustva, bolesti ili invaliditeta i školovanja (tabela 4). Ovi rezultati se u određenoj meri poklapaju sa prethodnim, osim što se ovde porodični razlozi češće navode od bolesti ili invalidnosti.

Ovako visok udeo korisnika koji nisu u stanju da rade (preko 40%) podudara se sa udelom onih korisnika NSP koji su uključeni u vođenje slučaja, što ukazuje na postojanje nekih drugih, objektivnih razloga, koji sprečavaju ove korisnike da budu aktivni na tržištu rada. I u ovom slučaju, vidljivo je da mladi korisnici ređe navode bolest ili invalidnost kao razlog što nisu spremni da rade (18% u odnosu na 47%).

Jedan od načina da se izmeri stepen aktivnosti pojedinaca u traženju posla je da se proverí koliko često korisnici NSP koji su na evidenciji NSZ posećuju svoje savetnike i iz kojih razloga. Svega 3% korisnika NSP dolazi u NSZ bar jednom mesečno. Većina korisnika (77%) dolazi u NSZ jednom u tri meseca a preostalih 20% jednom u šest meseci. Ove posete su uglavnom vezane za ispunjavanje formalne obaveze javljanja (67%), dok svega 7% korisnika NSP obilazi kancelarije NSZ da bi dobili informacije o slobodnim radnim mestima ili o svom individualnom planu zapošljavanja. Čini se da su mladi aktivniji u traženju takvih dodatnih informacija.

Aktivnost traženja posla je blisko povezana sa stepenom obrazovanja i ličnim stavovima, uključujući želju pojedinaca da se obrazuju, obučé ili zaposle. Samo 3% svih korisnika NSP želi da se vrati u formalni sistem obrazovanja, s tim što su mladi naklonjeniji povratku u školu (10,6%) u poređenju sa ostalim starosnim grupama (slika 4).

Slika 4. Spremnost za povratak u obrazovni sistem ili za učešće u programu obuke (izraženo u procentima)²²

Izvor: Republički zavod za statistiku (RZS), NSP baza podataka 2011.

Udeo korisnika NSP koji je u bilo kom trenutku učestvovao u nekom programu obuke je 8%. Neki od ispitanika su kroz obuku prošli u okviru programa javnih radova. Obuka je trajala u rasponu od nekoliko dana (na radnom mestu) do mesec dana u okviru sertifikovanog programa obuke (u organizaciji neke obrazovne institucije). Za većinu korisnika, ti programi su bili jedina kvalifikacija koju su ikada stekli. Podaci sugerišu da bi 34% korisnika NSP želelo da učestvuje u programima obuke. Među korisnicima koji su učestvovali u javnim radovima, udeo lica koja bi da učestvuju u obuci je veći za 10 procentnih poena. Generalno, broj pojedinaca koji su zainteresovani za obuku je znatno veći od broja onih koji bi da se vrate u formalni obrazovni sistem. Skoro 60% mladih korisnika je spremno da pohađa kurseve obuke, ali samo 11% njih želi da se vrati u školske klupe.

Približno 32% korisnika starosne grupe 30-49 godina i 15% korisnika starijih od 50 godina bi pristalo da učestvuje u programima obuke.

²² Podaci za starosnu grupu 15-29 ne obuhvataju učenike i studente.

Glavni razlog za odsustvo želje za povratkom u školu ili učešćem u programima obuke je starost (tabele 5 i 6).

Tabela 5. Glavni razlozi zbog kojih se korisnici NSP ne vraćaju u školu (%)

	Ukupno	Pol		Starosna grupa			Tip naselja	
		M	Ž	15-29	30-49	50-64	Urbano	Ruralno
Mora da zarađuje za život	19,1	21,9	16,6	22,9	24,3	10,3	19,1	19,0
Previše star	48,0	48,6	47,5	2,0	40,1	80,4	49,2	45,8
Školovanje je neadekvatno i ne pomaže u nalaženju posla	1,4	1,9	0,9	1,2	2,1	0,6	1,4	1,3
Škola je suviše daleko	0,2	0,3	0,1	0,0	0,4	0,0	0,2	0,2
Školovanje je suviše skupo	17,1	17,7	16,6	50,2	17,3	1,2	16,4	18,5
Staranje o deci ili drugom članu porodice	7,0	0,9	12,4	15,8	8,3	1,2	7,0	7,0
Drugi razlozi	7,2	8,7	5,9	7,8	7,6	6,4	6,7	8,1

Izvor: Republički zavod za statistiku (RZS), NSP baza podataka 2011.

Više od 19% korisnika NSP iznosi potrebu da zarađuju za život kao razlog za odbijanje da se vrate u formalno obrazovanje. Međutim, samo 3% ovih lica tvrdi da je zaposleno. Iz ovoga se vidi da mnogi korisnici NSP ne prijavljuju svoj pravi status na tržištu rada²³. Oko 17% korisnika nije spremno za povratak u formalni sistem obrazovanja jer im je to suviše skupo. Interesantno je da više od polovine mladih ispitanika smatra da je obrazovanje preskupo.

Glavna prepreka za učešće u programima obuke je starost (više od 50% korisnika NSP smatra se previše starim). Približno 20% ispitanika smatra da im učešće u obuci ne bi pomoglo u traženju posla dok 17% uopšte i ne zna da takva mogućnost postoji. Ipak, ono što najviše brine je podatak da više od 44% mladih ne zna za mogućnost učešća u obuci²⁴.

²³ Ili, alternativno, da mnogi koriste „rad“ kao opravdanje što ne žele da se vrate u školu.

²⁴ Ovu činjenicu bi u naredim anketama trebalo detaljnije istražiti.

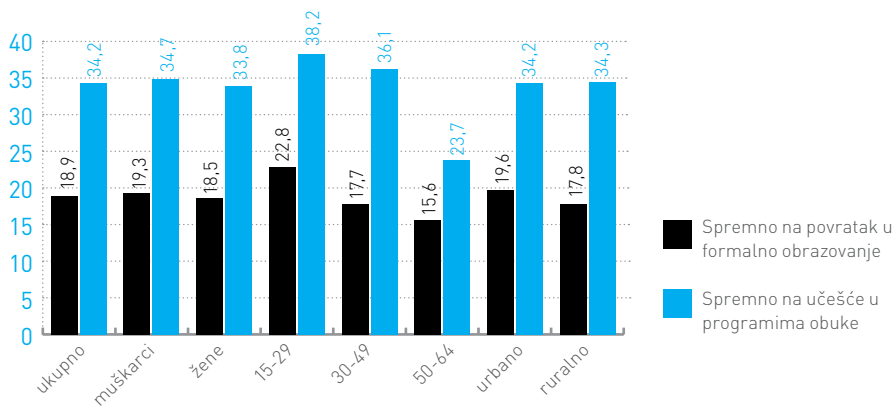
Tabela 6. Glavni razlozi zbog kojih korisnici NSP-a ne učestvuju u programima obuke (%)

	Ukupno	Pol		Starosna grupa			Tip naselja	
		M	Ž	15-29	30-49	50-64	Urbano	Ruralno
Previše star	50,5	50,2	50,7	2,7	46,3	75,2	50,7	50,1
Obuka ne pomaže u traženju posla	19,3	20,1	18,7	27,3	22,8	12,3	19,6	18,8
Ne zna za postojanje mogućnosti	17,4	15,8	18,8	44,0	19,0	4,5	16,5	19,1
Drugi razlozi	12,7	13,8	11,8	26,0	11,8	8,0	13,1	12,0

Izvor: Republički zavod za statistiku (RZS), NSP baza podataka 2011.

Kada se u pitanja uključi uslovljavanje, dolazi do značajne promene u načinu razmišljanja (slika 5). Približno 19% korisnika NSP bi se vratilo u formalni sistem obrazovanja, a više od 34% bi učestvovalo u nekom programu obuke kada bi odbijanje dovelo do smanjenja ili ukidanja novčane pomoći. I u ovom slučaju su mladi spremniji da se vrate u školu (23%) u odnosu na druge starosne grupe. U okolnostima uslovljenih naknada, mladi i pripadnici srednje generacije su najspremniji da učestvuju u obuci. Istovremeno, u odgovorima stanovnika urbanih i ruralnih područja ne postoji veća razlika.

Grafikon 5. Spremnost za povratak u obrazovanje/učešće u obuci (sa uslovljavanjem), izraženo u procentima²⁵

Izvor: Republički zavod za statistiku (RZS), NSP baza podataka 2011.

²⁵ Podaci o povratku u formalno obrazovanje ne obuhvataju učenike/studente.

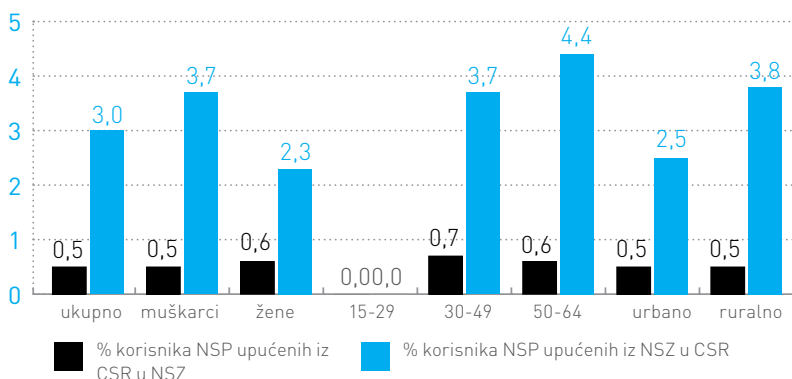
Generalno, korisnici NSP, osim donekle mladi, nisu zainteresovani za povratak u formalno obrazovanje, pri čemu je cena jedan od važnih faktora. Kada se ovi rezultati uporede sa niskom opštom stopom obrazovanja među korisnicima NSP, vidi se da postoji veliki jaz između onoga što bi korisnici bili spremni da preduzmu u smislu obrazovanja i onoga što im je stvarno potrebno.

Rešenje možda leži u programima obuka za koje postoji veće interesovanje korisnika čak i bez uslovljavanja. Međutim, značajan broj korisnika ne veruje da ih učešće u obuci vodi ka poslu dok su drugi zabrinuti zbog troškova i mogućnosti da kombinuju učešće u obuci sa radom.

5. Upućivanja

Stepen saradnje između institucija socijalne zaštite, zapošljavanja, obrazovanja i lokalnih samouprava je još uvek dosta ograničen²⁶. Uprkos jasnoj potrebi za unapređenjem ove saradnje, broj lica koje služba za zapošljavanje upućuje centru za socijalni rad i obrnuto je mali – 3 % odnosno 0,5 %, tim redom (slika 6). Čak i ako uzmemo u obzir samo korisnike NSP na evidenciji službe za zapošljavanje, rezultat se ne menja značajnije (0,7 % lica upućenih iz socijalne u službu za zapošljavanje i 3,7 % iz službe za zapošljavanje u centre za socijalni rad). Mladi nisu uključeni u ovaj sistem upućivanja jer su mnogi još uvek na redovnom školovanju. Međutim, stiče se utisak da su mladi van formalnog obrazovnog sistema prilično zanemareni.

Grafikon 6. Upućivanja između službe za zapošljavanje i centara za socijalni rad (izraženo u procentima)²⁷

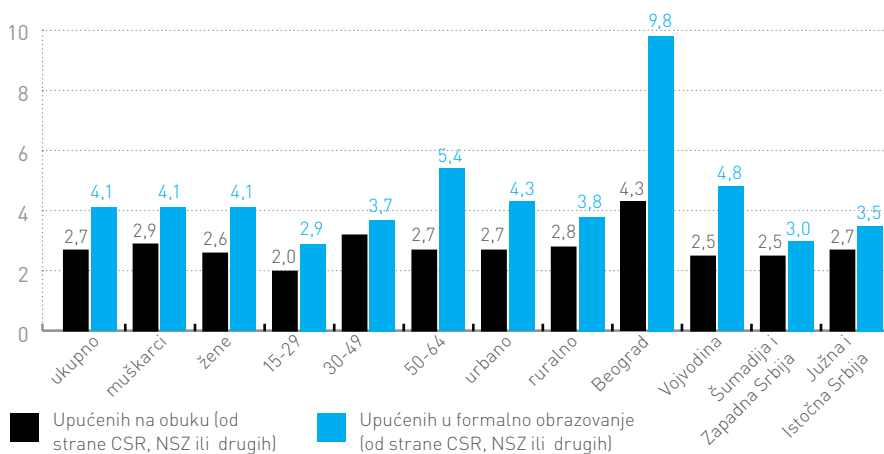
Izvor: Republički zavod za statistiku (RZS), NSP baza podataka 2011.

²⁶ Taylor, A., Good practices in providing integrated employment and social services in Central and Eastern Europe, MOR, Beograd 2009; Veljković, L., Podrška zapošljavanju socijalno isključenih mladih – Smernice za razvoj integrisanih usluga tržišta rada i socijalne zaštite, MOR, Beograd 2009.

²⁷ Podaci za starosnu grupu 15-29 godina ne uključuju lica koja su u sistemu formalnog obrazovanja.

Istovremeno, udeo lica koja su CSR, NSZ i druge institucije uputile u sistem formalnog obrazovanja iznosi 4%²⁸. Relativno viši broj upućenih lica starijih od 50 godina zabeležen je u Beogradu ili Vojvodini (slika 7). Ova anketa se nije bavila pitanjem vremenskog okvira upućivanja. Stoga je moguće da su lica iz starije grupe (sa najvećim brojem zabeleženih upućivanja) upućena pre izvesnog vremena i to kao višak zaposlenih po isteku novčane naknade za nezaposlenost. Interesantno je da je znatno manji broj korisnika NSP upućen na obuku (2,7%), kao i da je većina upućenih iz starosne grupe 30-49 godina (3,2%)²⁹.

Grafikon 7. Upućivanja u obrazovanje i na obuku (%)

Izvor: Republički zavod za statistiku (RZS), NSP baza podataka 2011.

U vezi sa tim je i relativno visok udeo korisnika NSP koji su uključeni u vođenje slučajeva u centrima za socijalni rad (tabela A5 u Aneksu)³⁰. Kao što je već rečeno, korisnici NSP čiji je jedini problem nedostatak finansijskih resursa nisu obuhvaćeni programom vođenja slučajeva. Ipak, podaci pokazuju da skoro 30 % ispitanika tvrdi da su uključeni u ovaj program što znači da su to lica koja se suočavaju sa višestrukim problemima. Stoga bi trebalo očekivati da postoji i visoki udeo upućivanja drugim pružaocima usluga. Umesto toga, ovaj udeo se kreće između 1 i 4% pri čemu su mladi nedovoljno zastupljeni. To bi se moglo objasniti modalitetima rada koje trenutno koriste centri za socijalni rad. Socijalni radnici/voditelji slučajeva u centrima za socijalni rad tek treba da preuzmu pravu ulogu u upućivanju klijenata Nacionalnoj službi za zapošljavanje jer sva lica koja su sposobna za rad moraju biti prijavljena na evidenciju NSZ kako bi ostvarila pravo na NSP.

²⁸ U narednim anketama bilo bi korisno postaviti i zasebno pitanje koliko su lica CSR uputili u škole.

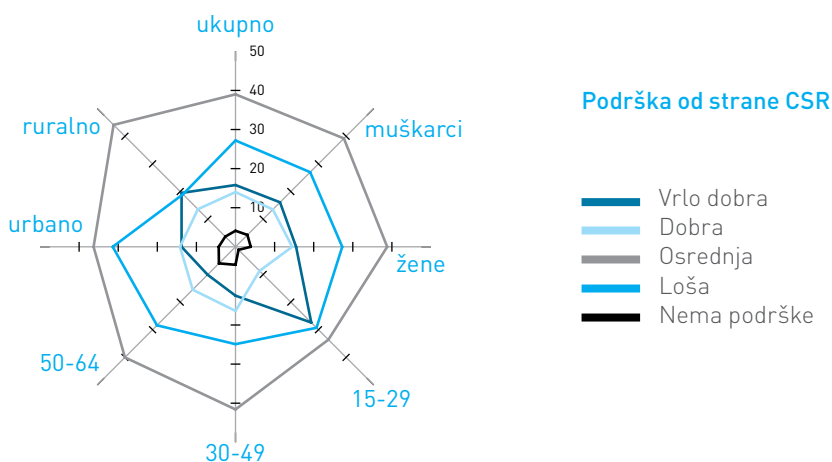
²⁹ U apsolutnom smislu, ovaj broj je više nego dvostruko veći od broja upućenih iz starosne grupe 15-29 godina.

³⁰ Imajući u vidu da je ova mogućnost skoro uvedena (2008. god.), pitanja vezana za učešće korisnika NSP u programu viđenja slučajeva su bila pažljivo formulisana.

Pored toga, značajan deo korisnika NSP se suočava sa brojnim preprekama u nalaženju i zadržavanju posla, pa identifikacija lica koje bi trebalo uključiti u mere aktivacije predstavlja pravi izazov. Ipak, ne postoje posebni razlozi koji bi ograničavali upućivanje korisnika u programe obuke i obrazovanja, osim, možda, dostupnosti adekvatnih programa. U svakom slučaju, ima dovoljno prostora za proširenje okvira upućivanja.

Ne iznenađuje činjenica da klijenti NSZ i CSR ne smatraju adekvatnom podršku koju dobijaju od ovih institucija. Više od 60% korisnika NSP tvrdi da su upoznati sa uslugama koje nude ove dve institucije³¹. Na zahtev da ocene kvalitet pomoći koju dobijaju na skali od 1 do 5, svega 18% korisnika ocenjuje pomoć od CSR kao dobru ili vrlo dobru, a 16% njih na isti način ocenjuje NSZ. Podaci ukazuju i na to da lica koja su uključena u program vođenja slučajeva daju bolje ocene podršci CSR.

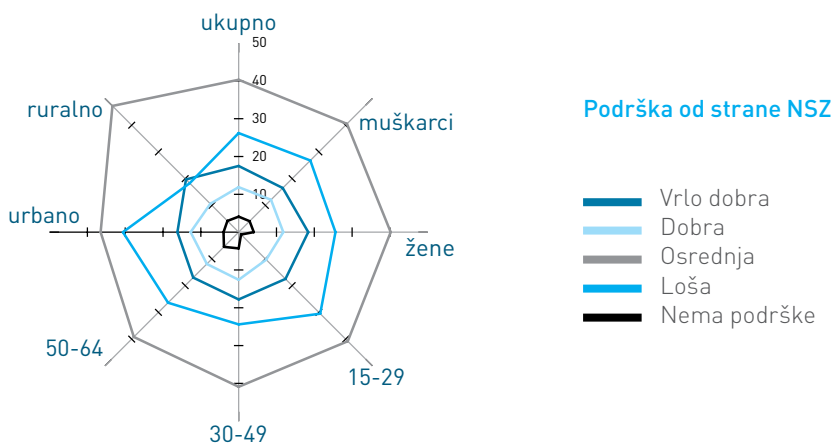
Grafikon 8. Subjektivna procena podrške (%)

	ukupno	muškarci	žene	15-29	30-49	50-64	urbano	ruralno
Vrlo dobra	4,1	4,3	3,9	1,1	4,6	6	4,3	3,7
Dobra	14	13,5	14,5	8,7	16,4	15,5	14,2	13,6
Osrednja	39	39,2	38,8	33,6	41,6	40	36,3	44,1
Loša	27,2	27	27,3	29,3	24,9	28,4	31,4	19
Nema podrške	15,8	16,1	15,5	27,4	12,5	10,1	13,8	19,5

Izvor: Republički zavod za statistiku (RZS), NSP baza podataka 2011.

³¹ Kada ju u pitanju NSZ, navedene cifre ne uključuju lica koja su u formalnom obrazovanju.

	ukupno	muškarci	žene	15-29	30-49	50-64	urbano	ruralno
Vrlo dobra	4,1	4,1	4,0	0,9	4,3	5,5	4,0	4,2
Dobra	11,9	12,1	11,8	10,3	12,6	11,9	12,7	10,6
Osrednja	40,3	40,5	40,2	40,8	40,9	39,2	36,5	47,2
Loša	26,2	26,8	25,6	30,5	24,4	26,4	30,6	18,3
Nema podrške	17,5	16,5	18,4	17,5	17,8	17,0	16,2	19,7

Izvor: Republički zavod za statistiku (RZS), NSP baza podataka 2011.

Najveći broj korisnika NSP (40 %) ocenjuje podršku kao osrednju na pomenutoj skali (slika 8). Oko 43% korisnika smatra da je pomoć NSZ i CSR loša ili nepostojeća. Uvidom u ocene koje su dali pripadnici različitih starosnih grupa primećujemo da ovu pomoć neadekvatnom najčešće smatraju mladi. To možda ima veze sa očekivanjima mladih ljudi u pogledu uloge koju bi trebalo da imaju ove institucije. Pored toga, vidi se da je gradsko stanovništvo manje zadovoljno ovim uslugama nego stanovništvo prigradskih i seoskih naselja.

6. Da li je aktivacija korisnika NSP moguća u Srbiji?

Pre nego što pokušamo da odgovorimo na ovo pitanje, neophodno je da definišemo šta tačno podrazumevamo pod pojmom aktivacija. Aktivacija uključuje različite aktivnosti, od usluga usmerenih ka rešavanju specifičnih problema kao što su alkoholizam, narkomanija i nasilje u porodici pa sve do usluga i programa koji se sprovode u cilju povratka na tržište rada.

³² Ovo bi mogla da bude tema nekog budućeg istraživanja.

U ovom izveštaju aktivacija se odnosi na usluge i programe obrazovanja, obuke i zapošljavanja namenjene pojedincima kojima pretil rizik socijalne isključenosti, a radi poboljšanja njihovih (sadašnjih i budućih) izgleda za zapošljavanje. Ovako definirano, aktivacijom su obuhvaćeni i socijalna pomoć, obrazovanje i zapošljavanje.

Nalazi ovog istraživanja ukazuju na postojanje potencijala za aktivaciju među korisnicima NSP. Potencijal je verovatno i veći od onog koji prikazuju predstavljeni podaci jer uzorak nije obuhvatio sve moguće korisnike NSP sposobne za rad. Rezultati pokazuju da je postojeći sistem socijalne zaštite u Srbiji pasivan i da podstiče zavisnost od socijalne pomoći. Takođe, mnogo je slučajeva višegeneracijske potrebe za socijalnom pomoći u okviru jedne porodice. Jasno je da bi se finansijsko opterećenje koje stvara ovakva situacija moglo smanjiti aktivnijom politikom.

Nivo upućivanja između institucija zaduženih za pružanje usluge socijalne zaštite i zapošljavanja je izuzetno nizak. Pri tom treba imati u vidu da, iako zakon ne obavezuje, a sistem ne podstiče, upućivanje svakako nije zabranjeno. Novi Zakon o socijalnoj zaštiti proširuje mogućnosti za saradnju između različitih službi. Pored toga, značajan broj korisnika NSP je već uključen u sistem vođenja slučaja, a razvoj drugih specifičnih formi vođenja bi takođe doprineo poboljšanju ishoda. Kao što potvrđuje i ova analiza, značajan deo korisnika NSP se suočava sa problemima lične prirode kao i sa problemima u svom okruženju. Za pomoć klijentima u rešavanju ovih problema individualno vođenje slučaja i veća saradnja među relevantnim institucijama često nemaju alternativu.

Sudeći prema glavnim karakteristikama anketirane populacije, čini se da ima dosta prostora za unapređenje njihovog obrazovnog statusa. Korisnici NSP imaju izuzetno nizak nivo obrazovanja, ali nisu voljni da se vrate u sistem formalnog obrazovanja. Istovremeno, institucije ih retko upućuju u programe obuke ili obrazovanja. Uprkos tome, mnogi mladi ljudi bi bili spremni da se vrate u školu ili da učestvuju u nekom programu obuke kada bi dobili priliku za to. Za one koji ne žele da se vrate u školu niti da učestvuju u obuci, uslovljavanje novčane pomoći učešćem bi bio dobar podstrek. Stoga bi prilikom razrade mogućih rešenja, trebalo razmotriti mogućnost uslovljavanja.

U pogledu toga da li je aktivacija moguća u Srbiji, iskustvo sa javnim radovima – jedinim programom aktivacije koji je namenjen korisnicima socijalne pomoći – je pokazalo pozitivan uticaj na izgled korisnika u pogledu zapošljavanja. Veštine i radno iskustvo stečeno tokom javnih radova pomoglo je pojedincima, korisnicima NSP, da povećaju svoje izgleda za nalaženje posla kao i da poboljšaju svoj stav prema obuci i radu. To potvrđuje da aktivacija korisnika NSP može da dâ pozitivne rezultate.

7. Grupe sa najvećim potencijalom za aktivaciju

U smislu potencijala za aktivaciju, ishodi javnih radova sugerišu pozitivan, mada neravnomerno raspoređen uticaj. Aktivnosti vezane za javne radove imaju najjači pozitivan uticaj na pripadnike starosnih grupa 30-49 i 50-64. Međutim, stariji ispitanici su u odnosu na svoje mlađe kolege češće uključeni u programe javnih radova i upućivanje drugim institucijama za dodatnu pomoć. Rezultati takođe pokazuju da su mladi prilično zanemareni. Relativno mali broj mladih korisnika NSP je učestvovao u bilo kakvom programu obuke van formalnog obrazovanja. I pored toga, oni su spremniji da se vrate u školu (11%) ili da učestvuju u programima obuke (60%). Takođe, mladi korisnici na tržištu rada retko pominju bolest ili obeshrabrenost kao razloge što ne traže posao. Ovo ukazuje na to da je potencijal za aktivaciju veći među mladima u odnosu na druge starosne grupe. Stoga, svaki razgovor o potencijalu za aktivaciju i odgovarajućim sistemskim rešenjima u Srbiji mora da uključi i razmatranje adekvatnosti pojedinih rešenja u odnosu na različite starosne grupe.

Do sada je program javnih radova razvio ciljani pristup usmeren prvenstveno ka korisnicima NSP srednjeg doba i starijima i kao takav bi trebalo da bude zadržan. Za mlade korisnike NSP bi trebalo razmotriti dva osnovna pristupa. Prvo, sistematski povratak u školu i/ili obuku za starosnu grupu 15–24.³³ Drugo, subvencionisano zapošljavanje – pridržavajući se smernica osmišljenih u okviru zajedničkog programa Zapošljavanje mladih i migracije u Srbiji – i mogućnosti pružanja integrisanih usluga.³⁴ Pored toga, za mlade je potrebno razviti posebne oblike rada u lokalnoj zajednici. Okvir 4. nudi moguća rešenja za buduću aktivaciju mladih korisnika NSP. Ona su u skladu sa merama koje je vlada već predložila u svojim najnovijim strateškim dokumentima.³⁵

³³ Zvanična statistika pokazuje da u Republici Srbiji jedna trećina populacije stare 18-24 godina napušta školu pre vremena, Prvi nacionalni izveštaj o socijalnoj isključenosti i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji, Pregled i stanje socijalne isključenosti i siromaštva u periodu 2008–2010. i prioriteti za naredni period, op.cit, 2011.

³⁴ Subvenciju za aktivaciju po zajedničkom programu „Zapošljavanje mladih i migracije“ finansira Fond za zapošljavanje mladih. Klijentu se isplaćuje iznos od 9.360 dinara mesečno (60 odsto minimalne plate, odnosno iznos jednak visini novčane naknade za nezaposlenost). Plaćen je i prevoz kao i čuvanje dece, u skladu sa individualnim potrebama. Obuka koju pruža privatni poslodavac se subvencionise sa 14.000 dinara mesečno po klijentu (maksimalno 6 meseci). Republika Srbija, Fond za dostizanje milenijumskih ciljeva razvoja (MDG Achievement Fund), Smernice za sprovođenje aktivnih mera tržišta rada za mlade iz ugroženih grupa, Beograd 2009.

³⁵ Republika Srbija, Prvi nacionalni izveštaj o socijalnoj isključenosti i smanjenju siromaštva u Srbiji, Pregled i stanje socijalne isključenosti i siromaštva u periodu 2008–2010. i prioriteti za naredni period, op.cit, 2011, i Republika Srbija, Operativni program „Razvoj ljudskih resursa“ 2012-2013, Beograd 2011.

Okvir 4. Mere aktivacije namenjene mladim korisnicima NSP (15-29)

Mere aktivacije namenjene mladima (15-29) bi trebalo da uzmu u obzir karakteristike različitih podgrupa u okviru ove starosne grupe:

- Za pripadnike starosne podgrupe 15-24 bi trebalo razviti pristupe za njihov povratak u formalni sistem obrazovanja. Ovim bi se poboljšali njihovi izgledi za buduće zapošljavanje. Postojeći zakonodavni okvir nudi mogućnost inkluzivnog i besplatnog osnovnog i srednjeg obrazovanja.
- Za korisnike starije od 24 godine, akcenat bi trebalo da bude na drugim oblicima aktivacije koji ne podrazumevaju formalno školovanje (sve dok modernizovani programi za obrazovanje odraslih ne budu u potpunosti razvijeni i učinjeni dostupnim širem sloju populacije). Rezultati ovog istraživanja ukazuju na to da bi relativno veći broj lica radije izabrao tržišno orijentisane programe obuke. Idealno bi bilo da mladi korisnici NSP dobiju važeći sertifikat o uspešno završenom programu obuke.³⁶
- Direktne mere aktivacije za mlade članove domaćinstava koji nemaju pravo na NSP, ali bi imali pravo na dečji dodatak ukoliko bi pohađali školu. Oko 30.000 dece ne prima dečji dodatak, a od tog broja 7.000 nema pravo na dečji dodatak zbog toga što ne idu školu.³⁷
- Ojačati međuresornu i međuinstitucionalnu saradnju između CSR, NSZ, škola i drugih pružalaca usluga u pogledu ciljanih pristupa, omogućavanja pristupa obuci, i pružanja stručnog vođenja i podrške.

Ranije navedena rešenja bi podrazumevala i jačanje kapaciteta relevantnih institucija kao i adekvatne resurse kako bi se obezbedio neophodan nivo finansijskih podsticaja. Ovo bi kreatori mera trebalo da posmatraju kao ulaganje u budućnost a ne isključivo kao rashod.

³⁶ Programi obuke koji se sprovode pod okriljem zajedničkog programa „Zapošljavanje mladih i migracije“ (YEM) su akreditovani od strane Regionalnih centara za obrazovanje i obuku odraslih Ministarstva prosvete.

³⁷ Mijatović B., Targetiranje dečjih dodataka, Nacrt izveštaja za UNICEF, Beograd 2010.

8. Ka inkluzivnijim rešenjima

Socijalno uključivanje se definiše kao proces koji sprečava isključenost ljudi i pruža im mogućnosti za veće učešće u društvu. Drugim rečima, za primaoce socijalne pomoći koji su sposobni za rad ovo se može postići povećanjem nivoa njihovih prihoda kroz unapređenje socijalnih transfera, ali posebno i kroz pružanje prilika za dostojanstven i produktivan rad. Međutim, socijalno uključivanje se ne sastoji samo od integracije na tržištu rada. Ono obuhvata i povratak u formalno obrazovanje, učešće u tržišno orijentisanim programima obuke, ali i dostupnost drugih uslužnih službi koje se bave problemima vezanim za alkoholizam, narkomaniju i nasilje u porodici.

Na nivou politika, aktivacija korisnika NSP treba da bude prioritet strategije za socijalno uključivanje, posle čega bi sledila realizacija inovativnih mera zasnovanih na sledećim principima:

- **Koordinacija** – pristupi aktivacije orijentisani na ishod zahtevaju razvoj zajedničkih i dobro koordinisanih programa. Za ovo su potrebni šira saradnja i dobro razvijeni mehanizmi upućivanja među relevantnim institucijama. Prema trenutnim operativnim postavkama, upućivanja između CSR i lokalnih filijala NSZ su ograničena, jer ih sistem ne zahteva i ne podstiče. U pogledu budućeg partnerstva između institucija socijalne zaštite i zapošljavanja, prioritet bi trebalo dati nadgradnji lekcija naučenih na osnovu dosadašnjeg iskustva, uključujući i partnerske sporazume i mehanizme upućivanja koji su testirani kroz programe javnih radova i zajednički program „Zapošljavanje mladih i migracije u Srbiji“. Potrebno je razviti odnose sa obrazovnim ustanovama u cilju re-integracije lica koja su prerano napustila školu u osnovne tokove procesa obrazovanja i obuke.³⁸
- **Utvrđivanje prioriteta** – Imajući u vidu pogoršanje socio-ekonomskih uslova, podstaknuto globalnom ekonomskom krizom kao i neaktivnost korisnika NSP, prioritete u pristupima aktivacije treba utvrditi u skladu sa ograničenjima koja nameće javna potrošnja, kao i u skladu sa aktivacionim potencijalom različitih grupa korisnika.³⁹
- **Definisanje različitih mera za različite starosne grupe** – Mere javne politike bi trebalo da budu pažljivo osmišljene kako bi na efekativan način rešile potrebe različitih starosnih grupa. Rezultati pokazuju da bi stariji korisnici NSP radije prihvatili posao, čak i za nižu zaradu da bi obezbedili minimalnu penziju, dok bi se mlađi korisnici radije vratili u formalno obrazovanje ili učestvovali u programima obuke.

³⁸ Samo 15 odsto srednjih škola radi po nastavnim programima reformisanim u skladu sa potrebama tržišta rada u Srbiji.

³⁹ Za analizu uticaja globalne ekonomske krize na siromaštvo i zaposlenost u Srbiji, videti: *Matković G., Mijatović B., i Petrović M., Uticaj finansijske krize na tržište radne snage i životni standard u Srbiji*, Centar za liberalno-demokratske studije, Beograd 2010.

- **Praćenje i procena** – Mere aktivacije moraju se kontinuirano pratiti i rigorozno ocenjivati u cilju razvoja budućih rešenja. Pošto novousvojeni Zakon o socijalnoj zaštiti uvodi brojne izmene u pogledu iznosa novčane pomoći i kriterijuma za ostvarivanje prava, tabela 7. daje prikaz osnovnih indikatora i baznih vrednosti za praćenje učinka novih odredbi.

Tabela 7. Odabrani pokazatelji za praćenje procesa aktivacije	Bazna vrednost(%) 2011
Procenat korisnika NSP koji su zaposleni u trenutku sprovođenja ankete, od kojih je <i>Formalno zaposleno</i>	3,0 44,0
<i>Neformalno zaposleno</i>	56,0
Procenat korisnika NSP koji su učestvovali u javnim radovima	4,7
Procenat korisnika NSP zaposlenih po završetku učešća u javnim radovima	6,8
Procenat korisnika NSP koji su učestvovali u drugim aktivnim merama tržišta rada (AMTR)	...
Procenat korisnika NSP zaposlenih po završetku učešća u drugim AMTR	...
Procenat korisnika NSP na evidenciji NSZ	76,5
Procenat korisnika NSP koji su tražili posao u periodu od 4 nedelje koji je prethodio anketi	41,0
Procenat korisnika NSP koji bi se vratili u školu	3,0
Procenat mladih korisnika (15-29) koji bi se vratili u školu	10,6
Procenat korisnika NSP koji bi učestvovali u nekom programu obuke	34,0
Procenat mladih korisnika (15-29) koji bi učestvovali u nekom programu obuke	60,0
Procenat korisnika NSP upućenih iz NSZ u CSR	3,7
Procenat korisnika NSP upućenih iz CSR u NSZ	0,7
Procenat korisnika NSP upućenih iz NSZ/CSR/i drugih službi u formalno obrazovanje	4,0
Procenat korisnika NSP upućenih iz CSR u formalno obrazovanje	...
Procenat mladih korisnika (15-29) upućenih iz NSZ/CSR/i drugih službi u formalno obrazovanje	2,9
Procenat mladih korisnika (15-29) upućenih iz CSR u formalno obrazovanje	...
Procenat korisnika NSP upućenih iz NSZ/CSR/i drugih službi u programe obuke	2,7
Procenat korisnika NSP upućenih iz NSZ u programe obuke	...
Procenat mladih korisnika (15-29) upućenih iz NSZ/CSR/i drugih službi u programe obuke	2,0
Procenat mladih korisnika (15-29) upućenih iz NSZ u programe obuke	...

Na osnovu iznetih činjenica, kod razrade propisa za primenu mehanizama aktivacije u Srbiji bi trebalo uzeti u obzir sledeće preporuke:

- **Pružiti adekvatne podsticaje za aktivaciju:** Od suštinske važnosti je utvrditi „pravi“ nivo finansijskih podsticaja kako za potencijalne poslodavce tako i za korisnike NSP. Sa jedne strane, podsticajna sredstva za pružanje obuke i/ili zapošljavanje moraju da nadoknade poslodavcu smanjenu produktivnost rada radnika bez potrebnih veština ili prethodnog radnog iskustva.⁴⁰ Sa druge strane, nivo naknade za primaoca socijalne pomoći mora da bude dovoljno privlačan da lični izbor korisnika preusmeri sa socijalne pomoći na učešće u obuci i zaposlenje. Istovremeno, nivo naknade ne sme biti viši od zarade koju bi taj isti pojedinac primao na otvorenom tržištu rada, kako učešće u programu ne bi postalo privlačnije od nesubvencionisanog posla. Za učešće u programima obuke, visina naknada bi trebalo da bude usklađena sa zagarantovanom minimalnom zaradom (50-60 % minimalne zarade) ili sa zvaničnom linijom siromaštva.⁴¹ Na taj način, ukupan iznos koji bi korisnik NSP primao tokom učešća u obuci (zajedno sa NSP) bi bio negde na nivou prihoda koji je potreban da se zadovolje osnovne potrebe po odraslom ekvivalentu.⁴² Minimalni iznos naknade u svakom slučaju ne bi smeo da bude ispod nivoa NSP određenog za jednočlano domaćinstvo.⁴³
- **Uključiti korisnike NSP u program vođenja slučaja.** Potrebno je preispitati isključenost običnih korisnika NSP, odnosno onih koji imaju samo problem nedostatka finansijskih sredstava, iz programa vođenja slučaja. Da bi se osigurala njihova socijalna uključenost, mnogim korisnicima NSP je potrebno vođenje od strane socijalnih radnika i savetnika za zapošljavanje. Međutim, imajući u vidu trenutnu ograničenost resursa CSR i NSZ, vođenje slučajeva korisnika NSP bi za početak moglo da se ograniči samo na posebne grupe kao što su mladi 15–29 godina starosti. Pod idealnim okolnostima pažnju bi trebalo usmeriti na onih 7 do 10 % korisnika spremnih za aktivaciju. To bi zahtevalo novi, kvalitetniji nivo saradnje između CSR i NSZ sa širim učešćem voditelja slučaja iz obe ustanove.⁴⁴

⁴⁰ U okviru zajedničkog programa Zapošljavanje i migracija mladih, visina naknada za obuku i stipendija za zapošljavanje je utvrđena na osnovu postojeće prakse utvrđivanja nadoknada za slične aktivne programe tržišta rada.

⁴¹ U prvom kvartalu 2011. godine, linija siromaštva je iznosila 9.406 RSD po odraslom ekvivalentu.

⁴² Ukupan iznos pomoći bi takođe trebalo podesiti tako da bude na nivou koji je uporediv sa transferima koji se pružaju po drugim programima obuke koje vodi NSZ.

⁴³ Rezultati ovog istraživanja pokazuju da za većinu korisnika NSP, zarada utvrđena za učešće u javnim radovima (minimalna zarada) predstavlja dovoljan podsticaj za rad.

⁴⁴ Na primer, očekuje se da bi CSR trebalo da saopštava sve važne/osetljive informacije o svojim klijentima kancelarijama NSZ kao i da učestvuje u planiranju individualnih aktivnosti za zajedničke klijente. Neki oblici zajedničkog rada u tom smislu već postoje, na primer, rad sa mladima koji napuštaju institucije socijalne pomoći.

- **Dati voditeljima slučaja iz CSR odgovornost da identifikuju lica koja su sposobna i spremna da rade.** Socijalni radnici – voditelji slučaja u Centrima za socijalni rad bi trebalo da ulože dodatne napore da izvrše selekciju klijenata sa većim potencijalom za aktivaciju kako bi ih uputili u druge institucije. Novi sistem upućivanja – koji se trenutno probno primenjuje – mora se uvesti u širu upotrebu. Pored toga, CSR bi trebalo da uspostavi modalitete komunikacije i razmene informacija sa filijalama NSZ kako bi mogli da pribave blagovremene i pouzdane informacije o statusu aktivnosti svojih klijenata. Ovo je posebno važno za uspostavljanje mehanizma sankcija za one koji se ne pridržavaju obaveza u pogledu aktivacije.
- **Utvrđiti mehanizme sankcionisanja za klijente koji su sposobni da rade ali odbijaju usluge u vezi aktivacije.** Rezultati ovog istraživanja pokazuju da korisnici NSP postaju spremni da se vrate u obrazovanje ili obuku ako im se, u slučaju odbijanja, NSP smanjuje ili ukida. Ovo ukazuje na to da bi uvođenje različitih vrsta sankcija za one koji odbijaju da učestvuju u procesu aktivacije bez prihvatljivog razloga poslužilo kao podsticaj za prelaz sa socijalne pomoći na posao.
- **Razviti partnerstva sa obrazovnim institucijama u cilju podsticanja korisnika NSP da se vrate u formalno obrazovanje.** Sticanje osnovnog ili srednjeg obrazovanja je za neke korisnike socijalnih beneficija najvažnije za prestanak zavisnosti od socijalne pomoći. Pošto 11% mladih korisnika NSP želi da se vrati u školu, trebalo bi ih ponovo uključiti u redovno formalno školovanje, jer prerano napuštanje škole najsigurnije vodi lošem učinku na tržištu rada.
- **Angažovati i druge institucije i organizacije koje deluju unutar zajednica da obezbede mentorske i savetodavne usluge korisnicima NSP koji imaju potencijal za aktivaciju.** Pošto više od 90% korisnika NSP ne traži posao zbog bolesti i obeshrabrenosti, postoji potreba da se razviju nove forme pristupa usmerenih ka klijentu i njegovim potrebama. Ovo zahteva snaženje socijalnih radnika/voditelja slučaja za pružanje usluga individualnog savetovanja i praćenja, ali i prepuštanje nekih poslova poput „socijalnog mentorstva“ i „motivacione obuke“ organizacijama na nivou lokalnih zajednica.⁴⁵

⁴⁵ Dobar primer ovakvog pristupa je projekat opismenjavanja Roma koji finansira Grad Beograd, u okviru koga studenti drže časove opismenjavanja i za to dobijaju naknadu predviđenu za volontere.

LITERATURA

- Arandarenko M. i Krstić G., *Impact Analysis of Employment Policy and Active Labour Market Programmes in the Republic of Serbia, 2003-2007*, Vlada Republike Srbije, Kabinet potpredsednika Vlade, Beograd 2008.
- Matković G., *Poverty in Serbia during the transition – Trends, policies, dilemmas*. Rad predstavljen na Konferenciji Svetske banke o siromaštvu i socijalnoj inkluziji u zapadnom Balkanu, Brisel, 14-15. decembar 2010.
- Matković G. i Mijatović B., *Analiza uticaja državne finansijske podrške siromašnima*, Centar za liberalno demokratske studije, Beograd, 2008.
- Matković G., Mijatović B. i Petrović M., *Impact of the financial crisis on labour market and living condition outcomes in Serbia*, Centar za liberalno demokratske studije, Beograd, 2010.
- Mijatović B., *Targetiranje dečijih dodataka*, Nacrt izveštaja za UNICEF, Beograd 2010.
- Petrović M., *Aktivacija korisnika MOP-a u Srbiji ("Prvi pečat u radnoj knjizi")*, Tim za socijalnu inkluziju, Kabinet Potpredsednika Vlade, 2009.
- Petrović M., *Measuring Subjective Well-Being of Social Assistance Recipients in Serbia*. In C. Ruggeri Laderchi, S. Savastano (Eds.), *Poverty and Exclusion in the Western Balkans – New Directions in Measurement and Policy*, Springer, Njujork, uskoro
- Republika Srbija, *Fond za dostizanje Milenijumskih ciljeva razvoja, Guidelines to administer active labour market programmes targeting disadvantaged youth*, Belgrade 2009
- Republika Srbija, *Zakon o socijalnoj zaštiti*, „Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 24/2011.
– *Operativni program za razvoj ljudskih resursa 2012-2013*, Beograd 2011.
– *Prvi nacionalni izveštaj o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji za period 2008-2010. i prioriteta za naredni period*, Kabinet potpredsednika Vlade, Beograd, 2011.
- Republički zavod za statistiku (RZS), *Anketa o životnom standardu u Srbiji 2002-2007*. Republički zavod za statistiku Republike Srbije, Beograd, 2008.
- Taylor, A., *Good Practices in providing integrated employment and social services in Central and Eastern Europe*, MOR, Beograd 2009.
- Veljković L., *Podrška zapošljavanju socijalno isključenih mladih – Smernice za razvoj integrisanih usluga tržišta rada i socijalne zaštite*, MOR, Beograd, 2009.
- Svetska banka, *Serbia Social Assistance and Child Protection Note*, Svetska banka, Vašington D.C., 2006.

STATISTIČKI ANEKS ⁴⁶

Grafikon A1. Procenat korisnika NSP koji potiču iz porodice koja je bila korisnik NSP, %

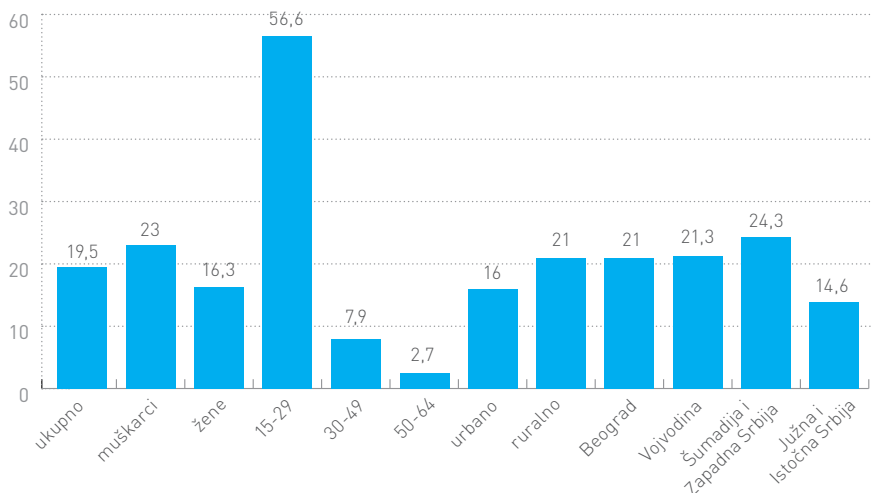

Tabela A1. Nivo potreba koje se pokrivaju iz NSP, izraženo u procentima

	Ukupno	Starosna grupa			Tip naselja	
		15-29	30-49	50-64	Urbano	Ruralno
Manje od trećine	82,3	90,0	83,6	73,9	84,7	77,8
Između jedne trećine i jedne polovine	14,3	6,8	14,3	20,8	11,7	19,4
Više od polovine	1,7	0,4	1,3	3,3	1,8	1,4
U potpunosti	0,1	0,0	0,0	0,2	0,1	0,0
Ne zna	1,6	2,8	0,8	1,7	1,7	1,4

⁴⁶ Podaci u ovom Aneksu su izvedeni iz NSP baze podataka 2011, Republički zavod za statistiku (RZS).

Tabela A2. Nivo potreba koje se zadovoljavaju iz sopstvene proizvodnje , izraženo u procentima

	Ukupno	Starosna grupa			Tip naselja	
		15-29	30-49	50-64	Urbano	Ruralno
Manje od trećine	82,1	90,7	88,0	66,3	72,6	89,2
Između jedne trećine i jedne polovine	14,3	6,7	11,2	25,5	20,9	9,5
Više od polovine	3,5	2,5	0,8	8,2	6,5	1,3

Grafikon 2A. Percepcije o iznosu novca koji je potreban za pokrivanje osnovnih potreba porodice (RSD)

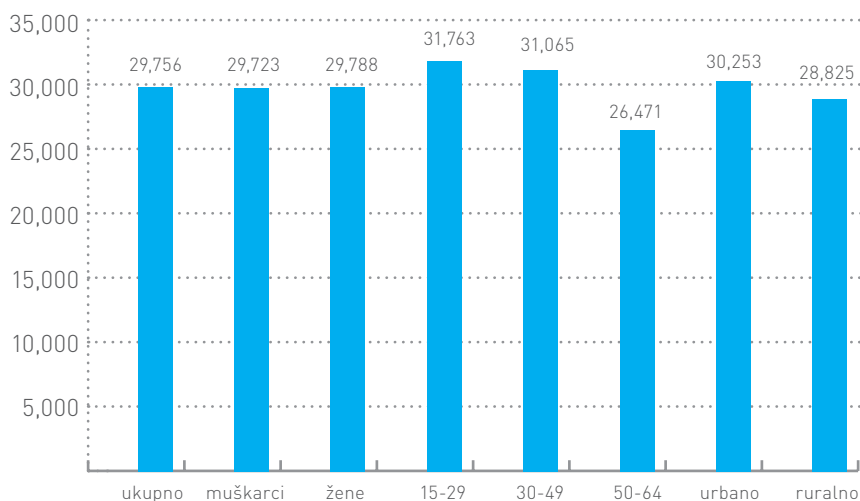

Tabela A3. Status korisnika NSP na tržištu rada

	Ukupno	Pol		Starosne grupa			Tip naselja	
		Muškarci	Žene	15-29	30-49	50-64	Urbano	Ruralno
Procenat korisnika sa prethodnim radnim iskustvom	51,8	60,8	43,8	17,2	58,7	72,9	49,2	56,7
Prosečan broj godina radnog staža	11,8	13,0	10,3	2,0	7,8	18,1	12,5	10,7
Procenat korisnika koji traže posao	40,8	46,5	35,3	52,3	41,4	33,8	43,6	35,8

Tabela A4. Razlozi za posetu kancelarijama NSZ-a, %

	Ukupno	Pol		Starosne grupa			Tip naselja	
		Muškarci	Žene	15-29	30-49	50-64	Urbano	Ruralno
Ispunjavanje formalne obaveze	67,0	64,7	69,0	60,5	67,0	70,5	70,4	61,0
Konsultacije o individualnom planu zapošljavanja	6,3	6,9	5,7	2,6	5,7	9,1	5,6	7,5
Konsultacije o učešću u AMTR	0,9	1,3	0,6	2,2	0,8	0,5	0,7	1,3
Informacije o slobodnim radnim mestima	7,3	8,8	5,9	11,7	7,8	4,2	8,1	5,9
Dodatna pomoć i savetovanje	1,8	1,8	1,8	2,6	2,3	0,7	2,5	0,6
Drugo	16,7	16,4	17,0	20,5	16,5	15,1	12,8	23,7

Tabela A5. Korisnici obuhvaćeni vođenjem slučaja (CSR %)

	Ukupno	Starosne grupa		
		15-29	30-49	50-64
Ima voditelja slučaja	28,9	15,4	35,7	31,4
Ima socijalnog radnika koji je nadležan za njegov / njen slučaj	12,3	6,8	14,4	14,3
Nema voditelja slučaja niti socijalnog radnika	43	57,4	37	38,5
Ne zna	15,9	20,5	12,9	15,8